
GJALLARHORNET

Utgives av

Svenska Arkeologiska Samfundet

Årgång 41. Nr. 4. 2022.

Jul- och nyårsnumret av Gjallarhornet är äntligen här!

Svenska Arkeologiska Samfundet hoppas att alla våra medlemmar haft en riktigt fin och avkopplande jul. Lagom till mellandagarna kommer här ett välfyllt nummer av Samfundets medlemstidning, Gjallarhornet. I det här numret presenterar vi spännande resultat från järnåldersboplatsen Västra Vång i Blekinge, vi gratulerar Bäckedals Folkhögskola och kursen Människa Natur Teknik som firar 40 år, något Arwo Pajusi berättar mer om. Åsa M Larsson från RAÄ presenterar det omfattande projektet Svedigark, som ska skapa en nationell infrastruktur för digital arkeologi – något som kommer bli en fantastisk tillgång för att göra kunskapen om vårt kulturarv tillgänglig för så många som möjligt. Våra nya redaktörer för Current Swedish Archaeology, Ingrid Back Danielsson och Elisabeth Niklasson, presenterar sig och det kommande arbetet med vår internationella tidskrift. I föreliggande nummer presenteras i vanlig ordning bevistade evenemang, notiser och nya avhandlingar.

Missa inte den underbara kupletten från luciafirandet på Historiska Museet, anno 1940 – ett arkivfynd som skickats in till oss av Joakim Goldhahn. Spännande fynd kan göras såväl i jorden som i arkiven! Till sist vill vi lyfta fram texten i ”Ordföranden har ordet”, där Mikael lyfter fram aspekter av den uppdragsarkeologiska vardagen som påverkar oss alla och det producerade arkeologiska källmaterialets användbarhet.

Med önskan om ett fortsatt trevligt julfirande och ett Gott Nytt År!

Per och Jhonny

P.S.– passa gärna på att fundera kring artiklar, notiser, evenemang, recensioner och annat som vi kan publicera i Gjallarhornet! Och kontakta oss med förslag kring vad ni önskar läsa mera av.

Innehållsförteckning

- 3. Ordföranden har ordet
- 4. Nya redaktörer för Current Swedish Archaeology
- 5. En kuplett med avsikt att bredda arkeologins många brokiga historier
Joakim Goldhahn, University of Western Australia
- 8. Svedigark – nationell infrastruktur för digital arkeologi
Åsa M. Larsson, Riksantikvarieämbetet
- 11. Västra Vång 2004-2022
Mikael Henriksson, Blekinge museum
- 16. 40-års jubileum för MNT-kursen på Bäckedal
Arwo Pajusi, Arkeologerna
- 20. Arkeologiforum – äntligen tillbaka!
En evenemangsanmälan av Nils Ringstedt
- 22. Nya avhandlingar
- 23. Notiser

GJALLARHORNET utges av Svenska Arkeologiska Samfundet.

Redaktörer:

Per Nilsson, per.nilsson@ostergotlandsmuseum.se

Jhonny Therus, jhonny.therus@kalmarlansmuseum.se

Ordföranden har ordet

God fortsättning

Efter ett minst sagt turbulent 2022 hoppas jag att det nya året går mot ljusare tider. Naturligtvis finns på önskelistan ett ryskt tillbakadragande, en på flera sätt hållbar elförsörjning och minskad inflation. Men också högt på min önskelista finns en omdaning av det svenska uppdragsarkeologiska systemet, så att uppdragsarkeologin dels kopplar bättre till forskningen vid universitet, dels framtidsäkras (högre krav på dokumentationen), dels bättre förmedlas och inte bara för stunden utan för framtida generationer. Systemet av idag klarar inte kvalitetssäkringen av kunskapen och grunddatan som produceras, inte heller säkerställa långsiktig tillgänglighet för alla intresserade. Det är bra att delar av problemet adresseras av RAÄ, dels genom Svedigark, dels genom samtal med branschorganisationerna men mer kommer att behövas göras. Jag skulle vilja se en stor nationell diskussion kring vad och hur uppdragsarkeologin ska vara, vad den ska bidra med och hur det ska gå till.

Jag tror att den dag forskare granskar resultaten av vad som kommit ut av de senaste 20-30 års uppdragsarkeologi kommer de inte vara helt nöjda. Inte sagt att arkeologerna som utför fältundersökningarna inom systemet gör ett dåligt jobb, snarare tvärt om. Man gör så gott man kan inom de strikta ramar och förutsättningar som systemet tillåter. Det blir sällan bättre än vad

som tillåts eller förväntas. Det är systemet som ska garantera att vi förstår en lämningens möjliga potential och skapa förutsättningarna för en undersökning som tar tillvara denna potential baserad på vad vi vet idag. Det är vad systemet tillåter som styr vilken arkeologi vi får ut och där spelar egna ambitionen eller en lämningens fulla potential mindre roll. Det påverkar också hur mycket av informationen från en lämning som kan bearbetas av forskare i framtiden.

Det svenska uppdragsarkeologiska systemet är en mycket god grund att stå på, men har några brister som jag anser att systemägarna (RAÄ) måste adressera ihop med övriga intressenter (universitet, forskare, arkeologiska utförare och museer), som hur vi bör göra för att förstå en lämningens potential, hur forskare medverkar i syfte och frågeställningar dvs kunskapsutveckling och hur detta tillgängliggörs långsiktigt till forskare och medborgare dvs kunskapsförmedling och kunskapsförvaltning. Idag ser vi hur brister i systemet kompenseras av individuella arkeologer på bekostnad av deras egen tid och hälsa och det är en olycklig utveckling.

Det finns ambitioner från flera håll att ta tag allt detta och jag har gott hopp om att vi kommer kunna utveckla arkeologin. Jag ser fram emot ett arkeologiskt 2023 och önskar alla medlemmar en god fortsättning!

Mikael Eboskog

Nya redaktörer för Current Swedish Archaeology

En presentation av Elisabeth Niklasson och Ing-Marie Back Danielsson

Kära medlemmar och läsare av Samfundets vetenskapliga tidskrift, *Current Swedish Archaeology* (CSA),

Det är med stolthet och glädje vi nu meddelar att vi tar över redaktörskapet från och med årsskiftet 2022/23. Vi som har fått detta förtroendeuppdrag är Elisabeth Niklasson och Ing-Marie Back Danielsson. Elisabeth Niklasson är lektor i arkeologi och kulturarvsstudier vid University of Aberdeen i Skottland. Hennes forskning fokuserar på det förflutnas politiska roll i samtiden, och i bagaget finns en bred erfarenhet som granskare, redaktör och organisatör i vetenskapliga sammanhang. Ing-Marie Back Danielsson är FD och docent i arkeologi vid Uppsala universitet, och har mångårig erfarenhet av redaktörskap för arkeologiska böcker och bokserier, både i Sverige och internationellt. I sin forskning har hon framför allt fokuserat på begravningspraktiker, förhistoriska

Ing-Marie Back Danielsson och Elisabeth Niklasson, är från årsskiftet 2022/23 Current Swedish Archaeologys nya redaktörer.

bilder, kulturarvspraktiker i exempelvis utställningar samt arkeologihistoria. Vi efterträder Sophie Bergerbrant och Alison Klevnäs, två formidabla redaktörer som har stärkt och utvecklat tidskriften de senaste fem åren. De har inte bara säkrat finansiering, och sett till att CSA bibehållit sin plats som en ledande arkeologisk tidskrift i Norden, utan även arbetat aktivt med Open Access, så att alla har fri tillgång till nya forskningsresultat och diskussioner. Arbetet med övergången till Kungliga bibliotekets digitala plattform 'Publicera' har varit omfattande. Aktuella arkeologiska ämnen, med både djup och bredd, har avhandlats på löpande band.

De har också utvecklat tidskriftens format, med temanummer som komplement till de klassiska s.k. key note-diskussionerna. Sist men inte minst så vill vi uppmärksamma deras akademiska integritet och noggrannhet, i allt från peer-review processen till uppdaterade författarinstruktioner. Deras enormt hårda och framgångsrika arbete gör att det inte blir lätt att efterträda Alison och Sophie. Vi är medvetna om det ansvar redaktörsrollen innebär, och vi närmar oss uppdraget med spänning.

Med tanke på den solida grund som CSA står på, vilken Alison och Sophie har stärkt ytterligare, föreslår vi inga omedelbara eller radikala förändringar under vårt ledarskap. Som redaktörer kommer vi att fortsätta publicera högkvalitativ forskning. Grundforskning i individuella artiklar kommer kombineras med temanummer om aktuella ämnen inom arkeologi i Sverige och Norden,

både inom och utanför regionen. Vi vill även stimulera till att kontakt och debatt främjas mellan svensk arkeologi och det större internationella fältet. Ett annat mål är att inbjuda till diskussion om viktiga frågor och dagsaktuella teman, som på olika sätt påverkar arkeologins mångskiftande roller i samtiden. Arbetet med nästa volym har redan påbörjats, men det finns plats för fler artiklar – om du vill komma i fråga, välkommen att skicka oss ett artikelförslag så snart som möjligt. Du gör det enklast genom att gå in på CSA:s hemsida:

<https://publicera.kb.se/csa/about/submissions>

Jag ber att få framföra en kuplett med avsikt att bredda arkeologins många brokiga historier

Av Joakim Goldhahn, Univ. of Western Australia

Nyligen presenterades en översikt över Svenska arkeologer under Ann-Sofie Gräslunds (2020) redigering. I antologin kan läsaren ta del av en brokig skara ”för ämnet betydelsefulla personer.”

I den recension som jag publicerade i Fornvännen lyfte jag fram några kritiska bemärkningar (Goldhahn 2021). Kritiken gick främst ut på att arkeologin egentligen började innan arkeologin etablerades som vetenskap samt att det på många sätt och vis var ett begränsat urval av rättfärdiga arkeologer som porträtterades. Det arkeologiska fältet omfattade även många så kallade amatörarkeologer och en och annan avfälling som på skilda vis gjorde ”för ämnet betydelsefulla” insatser. Handlare Holm på Kivik, exempelvis, värnade om fornminnen, speciellt Bredarör på Kivik. Holm sörjde för att platsen inte förföll, att den kom att bevaras för eftervärlden, han initierade inventeringar och utgrävningar och sörjde för den första publika vägvisaren författades och kom att tryckas. Hans tolkning av Bredarörs hållbilder skiljer sig inte nämnvärt från Sven Nilsson, Arthur Nordén, Klavs Randsborg eller Kristian Kristiansen och Thomas B Larsson. Han utgör en integrerad del av arkeologins historier om Bredarör (Goldhahn 2012, 2013). Många fler liknande personers kunde nämnas utan att min poäng skulle förändras.

En annan sak som jag kom att tänka på när jag läste nämnda antologi, som jag fann underhållande och läsvärd bör bemärkas, och som har relevans för hur vi porträtterar våra äldre kollegor är att vi sällan förmedlar hur de var som personer. En anledning till det är att det allt som oftast är arkeologernas tryckta skrifter som är satta i centrum då vi försöker framställa ”för ämnet betydelsefulla personer.” Då jag läser arkeologihistoriska arbeten lämnar jag dem ofta

med en känsla av undran inför personerna som diskuteras. Montelius, exempelvis, var en person som hade ett vitt och stort sällskapsliv. Hans familjeliv var trots – eller på grund av – sin barnlöshet stort och omfattande. Stolpe var en beundrad sångare. Och så vidare. Av och till stöter man på källmaterial av personlig karaktär som sällan kommer till användning då vi författar arkeologihistoria. Ibland uteblir dessa material på grund av diskretion, andra gånger för att det ”inte är arkeologi.” Men det är ju det som är poängen, vi är mer än arkeologer. I författandet av ämnets historia, är det som om vi fortfarande värnar om den gamla traditionella skillnaden mellan det offentliga och professionella i relation till våra studieobjekts personliga och privata sfärer. Det var en distinktion som drogs upp då arkeologihistoria skulle professionaliseras, då personliga hagiografier ersattes av mer vetenskapliga ansatser inom detta fält. Även om jag kan se att det finns en vinst med en sådan distinktion så tror jag att den har inneburit att arkeologin och dess varierade historier blivit mer enförmig och mindre tillgänglig, inte minst för personer utanför skräet. Barnet och badvattnet.

Som ett exempel på källmaterial som jag själv stött på och som kan illustrera min poäng ovan, ber jag att få framföra en kuplett från Statens Historiska Museums Luciafest 1940; en kväll full av upptåg som paradoxalt nog gick av stapeln tisdagen den 17 december. Sången hittade jag i Gustav Hallströms arkiv som kan återfinnas i samlingarna vid universitetsbiblioteket vid Umeå universitet (N.N.). För största möjliga upplevelse bör läsaren nynna med i Lars Bondessons kända slagdänga ”marknadsresan,” den som börjar med de välkända stroforna ”född på landet jag var, invid Vimmerby stad.”

Kuplett framförd på SHM:s luciafest 1940

Melodi: Lars Bondeson-kupletten ”Marknadsresan”

Att nu stämma upp en sång
inom lunchrummets rayon
strider säkert ej mot alla goda toner.
Här över korv vi suckat har
fast den oftast läcker var –
vi ha då alldeles för stora pretentioner!

Arne sökt ”des Pudels Kern”
i ett persiskt ökenvärn,
vänder helst sin blick mot Österns region-
er.
Arbman ses vid middagstid
söka cypriotisk frid,
ty på mat han haver stora pretentioner.

Bagge, Axel, stor charmör,
därtill något av vivör –
titta bara såna lunchkonstellationer!
Alice, Elsa, Marit med,
vid hans bord få sitta ned,
om på smör de ej ha stora pretentioner!

Berthelson har fasligt sjå,
jämt på resor, skall också
ge ut Fornvännen med lätta variationer.
Bromark sitter i sin bur,
mitt på dagen tar en lur –
det bör ingen av oss övriga personer.

Skall ni ha en ritning – well!
vänd er då till vår Faith-Ell,
som är van att göra bokillustrationer.
Ska ni ha ett fotografi,
gå till fru Grevillii,
skriv blanketter av alla de fasoner!

Hallström i den höga nord
tyder skrift förutan ord,
läser bilderbok i bergens formationer.
Sverker Janson, tyst och fin,
stökar om i magasin,
ordnar upp de läckra stenyxkollektioner.

Lagergren med sydländsk blick,
van vid alla kamera-trick,
gör mixturer uti lämpliga portioner.
Maja Lundqvist – arbetsbi
för biblioteket ligger i
och på boklånarn har stora pretentioner,

Stora ting nu väntas kan!
Nyss framträdde ju Nerman
och höll föredrag om Svealandets patro-
ner.
Gav åt H.K.H. en vink,
hur landet enades i blink
utav Ingjald – det var lärdomar för troner!

Skrot av järn och brons med ärg
gärna ses av Oldeberg,
han förstår att därav dra konklusioner.
Och för att få veta mer
i spektrografen Olsson ser,
finner tenn och bly i rätta proportioner.

Rasmus är en Mammons räl,
dock blott till museets väl,
och han känner myntens alla emissioner.
Nu vi nämna skall till sist,
att som rustningsspecialist
Thordeman har gett oss lyftskydds-
instruktioner.

Många fler borde nog
här bli nämnda – och med fog –
men oss tröttar mängden av presentationer.
Och om tiden blivit lång,
vredgas icke på min sång!
Den har framträtt utan alla pretentioner.

Till sist, det är lätt att inse hur en dylik kuplett
breddar våra kunskaper som vi väver kring äm-
nets många brokiga historier. Kanske kan den
hjälpa oss att se nya nyanser kring Arne, fru
Grevellii, Thordeman, Oldeberg, Lundqvist,
Nermans etc, och deras bidrag till den veten-
skap vi kallar arkeologi.

Joakim Goldhahn

Rock Art Australia Ian Potter Kimberley Chair
Centre of Rock Art Research + Management
School of Social Sciences, M257
University of Western Australia
6009 Crawley
Australia

Referenser

Ann-Sofie Gräslund (red.) 2020. *Svenska arkeolo-
ger*. Acta Academiae Regiae Gustavi
Adolphi CLVIII. Uppsala.

Goldhahn, Joakim (2012). Handlare Holm på
Kivik och Riksantikvarie Curman i Stock-
holm. Några tankar om institutional-
iseringen av kulturminnesvården under
första delen av 1900-talet. In *Att återupp-
täckta det glömda – aktuell forskning om
fortidens förflutna i Norden*, edited by
Påvel Nicklasson and Bodil Petersen, pp.
257–277. Lund: Acta Archaeologica Lun-
densia Series Prima in 4°, No 32.

Goldhahn, Joakim (2013). *Bredarör på Kivik –
en arkeologisk odyssé*. Kalmar: Kalmar
Studies in Archaeology 9.

Goldhahn, Joakim (2021). Recension av Ann-
Sofie Gräslund (red.). *Svenska Arkeolo-
ger*. Uppsala: Acta Academiae Regiae
Gustavi Adolphi CLVIII. *Fornvännen* 115
(1): 82–84.

N.N. Presentation av deltagare i Statens Histo-
riska Museums Lucia-fest, tisdagen den
17 dec. 1940. Melodi: Lars Bondeson-
kupletten ”Marknadsresan” (”Född på lan-
det jag var, invid Vimmerby Stad”), nu i
Umeå Universitets Forskningsarkiv.
Gustaf Hallströms arkiv, Handskrift 7A.

Svedigark

Svensk nationell infrastruktur för digital arkeologi

Svedigark – nationell infrastruktur för digital arkeologi

Av Åsa M. Larsson, Riksantikvarieämbetet

Vetenskapsrådet har beslutat att stödja utvecklingen av en nationell forskningsinfrastruktur för digital arkeologi, *Svedigark*, under perioden 2022-2027.

För att få detta anslag kräver Vetenskapsrådet att infrastrukturen ska uppfylla viktiga kriterier:

- Vara av brett nationellt intresse.
- Möjliggöra forskning av högsta vetenskapliga kvalitet och därmed bidra till samhällets utveckling.
- Vara öppet tillgänglig för forskare, men även för industri och andra relevanta aktörer verksamma i Sverige.

Uppsala universitet är huvudman för satsningen och i konsortiet ingår universiteten vid Umeå, Lund, Karlstad, Stockholm och Göteborg, samt Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Ett stort antal avdelningar, institutioner, laboratorier och digitala centra vid dessa medverkar till utvecklingen av Svedigark på olika sätt (se lista nedan). Samtliga organisationer medfinansierar projektarbetet i form av personal och resurser.

Svedigark ska möjliggöra tvärvetenskaplig forskning och visa hur kunskap om det förflutna kan bidra till en hållbar samhällsutveckling och realisering av FNs globala hållbarhetsmål (SDG). Svensk arkeologi har en unik position genom det omfattande mångdisciplinära arbete som sker både inom forskning och uppdragsarkeologi och som spänner över årtusenden. Möjligheterna till nytt kunskapsskapande som den

digitala teknologin för med sig tas dock inte tillvara i nuläget. För att förverkliga detta krävs krafttag kring kvalitet på och tillgängliggörande av den digitala informationen.

Svedigark kommer att fungera som en digital forskningsinfrastruktur när den är lanserad. Idag är information och data rörande arkeologiska lämningar, uppdrag, samlingar, arkiv och analyser utspridda på många olika databaser och plattformar vid myndigheter, museer och lärosäten. Det gör det svårt för forskare och andra specialister att hitta relevant material för vidare analyser och synteser. Det är också svårt att komma åt data i strukturerade format som lämpar sig för storskaliga och komplexa datadrivna studier i kombination med andra datamängder, t.ex. från geologi, geografi och biologi.

Svedigark handlar inte om att samla all denna data på ett enda ställe, tvärtom ligger styrkan i att inte tvinga in komplexa datamängder i en enda databas som omöjligt kan anpassas för all sorts information. Det viktiga är att det finns kopplingar och länkar mellan de olika databaserna, så att de inte existerar i isolering. Infrastrukturen kommer att bygga på de så kallade FAIR data principerna: *Findable, Accessible, Interoperable* och *Reusable*. Det betyder kortfattat att data inte bara ska vara ”öppen”, utan att den ska gå att söka fram och ladda ned, att det ska gå att kombinera data från olika källor och att den ska vara återanvändbar – dvs finnas i öppna format och med tydlig information om hur den får användas.

Svedigark-projektet invigdes formellt i Humanistiska teatern vid Uppsala universitet den 29:e september 2022. Foto: Ingrid Berg

Deltagarna i Svedigark samarbetar i moduler för att bidra till helheten, där ansvaret att samordna och leda arbetet ligger på olika organisationer. Kortfattat så kommer Uppsala universitet ansvara för ledningsarbetet för hela Svedigark, samt ansvara för att leda modul 3 med utveckling av geoserver för att sammanställa GIS-data från arkeologiska undersökningar (anläggningar, fynd, prover osv), så att det går att genomföra analyser och synteser på dokumentationen. Lunds universitet ansvarar i sin tur för att leda utvecklingen av metoder och miljöer för att tillgängliggöra 3D-dokumentation av utgrävningar, platser och föremål i modul 5. Umeå universitet kommer att vidareutveckla SEAD (Strategic Archaeology Environmental Database) inom modul 4, så att den kan ta höjd för fler typer av naturvetenskapliga analysresultat, till exempel från Arkeologiska Forskningslaboratoriet, Tandemlaboratoriet och SciLifeLab.

Riksantikvarieämbetet ansvarar för modul 2 genom att utveckla en ny version av aggregatorn K-samsök, ett webb-verktyg som kan samla in metadata från olika databaser, mappa dessa mot en gemensam datamodell så att de blir interope-

rabla, samt skapa beständiga länkar till källmaterialet. Utvecklingen sker i samarbete med Statens historiska museer, vars omfattande arbete med digitalisering och kvalitetshöjning av sina samlingar kommer att utgöra en viktig kunskapsgrund.

Innehållet i den framtida digitala infrastrukturen kommer dock inte vara begränsad till resurserna vid de organisationer som ingår i konsortiet. Alla museer, arkiv och organisationer som ansluter sig till det nya K-samsök, vilket är avgiftsfritt, kommer att bidra till Svedigarks digitala infrastruktur.

För att säkerställa att Svedigark når målen att möjliggöra forskning av högsta vetenskapliga kvalitet och att vara relevant även för aktörer inom kulturmiljö och samhällsutveckling så kommer den utåtriktade verksamheten vara mycket viktig. Seminarier, nätverksträffar, workshops och möten kommer att anordnas av modul 6 för att kommunicera kring det pågående arbetet och för att ta emot synpunkter och rekommendationer från tilltänkta målgrupper. Ansvaret för att leda modulen ligger på Karlstads universitet, med stöd av Göteborgs universitet.

Svedigark Ledningsgrupp

Christian Isendahl, Göteborgs universitet
Daniel Löwenborg, Uppsala universitet
Elin Fornander, Statens historiska museer
Eva Svensson, Karlstads universitet
Helena Hulth (*Koordinator*), Uppsala universitet
Karl-Johan Lindholm (*Föreståndare*), Uppsala universitet
Kerstin Lidén, Arkeologiska Forskningslaboratoriet
Magnus Lundgren, SciLifeLab
Nicolò Dell'Unto, Lunds universitet
Philip Buckland, Umeå universitet
Åsa M Larsson, Riksantikvarieämbetet

Kontakt:

svedigark@uu.se

svedigark.se

Deltagande enheter:

Uppsala universitet: Institutionen för arkeologi och antik historia, Centrum för digital humaniora, Tandemlaboratoriet, SciLifeLab Ancient DNA

Umeå universitet: Miljöarkeologiska laboratoriet, Humlab

Lunds universitet: Institutionen för arkeologi och antikens historia, Laboratoriet för digital arkeologi, Humanistlaboratoriet, Trafikflyghögskolan

Stockholms universitet: Arkeologiska forskningslaboratoriet, SciLifeLab Ancient DNA

Karlstads universitet: Centrum för forskning om hållbar samhällsförändring, Institutionen för samhälls- och kulturvetenskap, Institutionen för miljö- och livsvetenskaper

Göteborgs universitet: Institutionen för historiska studier

Riksantikvarieämbetet: Avdelningen för kulturarvsutveckling, Informationsavdelningen

Statens historiska museer: Avdelningen för digitalisering och IT, avdelningen för samling och forskning

Workshop den 30:e september för Svedigark-teamet. Foto: Karl-Johan Lindholm

Figur 1. De centrala delarna av järnåldersboplatsen i Västra Vång. Fyndplatsen på kullen ligger strax innanför vägens genomskärning av höjden. Foto mot N av Lars Persson-Tille.

Västra Vång 2004-2022

Av Mikael Henriksson, Blekinge museum

Järnåldersarkeologin i Blekinge har under senare år blivit mer eller mindre synonym med arbetet kring boplatsen Västra Vång i Hjortsberga socken.

Spridningen av resultaten härifrån har hittills dock uteslutande skett inom länet, vilket kanske gjort att kännedomen om lokalens potential i viss mån är begränsad utanför Blekinge. Avsikten med denna artikel är att ge den oinvigde läsaren en kort introduktion till Vångboplatsens arkeologi och i viss mån även dess forskningspotential.

Byn Västra Vång ligger i den blekingska mellanbygden, omkring en mil nordost om Ronneby tätort. Området präglas av ett långvarigt markbruk under det tidigvarande fideikommisset Johannishus. Här finns ett fornlämningsintensivt landskapsavsnitt bevarat, främst vad gäller synliga gravar från brons- och järnålder (se ex. Henriksson et al 2014). År 1865 hittades Blekinges största vikingatida silverskatt i anslutning

till Vång (SHM 3491). Den består av hacksilver, smycken och närmare 4200 mynt, och den hamnade i jorden i slutet av 1120-talet. Omkring 400 m sydost om Vång ligger gravfältet Kasa kulle med gravar daterade till främst vendel- och vikingatid. Längre utgjorde silverskatten och gravfältet den arkeologiska vittnesbörd som präglade bilden av ett äldre Västra Vång. Detta kom dock att förändras genom en kommunal exploatering för rening av dricksvatten 2004. I samband med sökschaktningar inför stundande markningrepp påträffade undertecknad en boplats, vilken ganska omgående kunde uppvisa en kontinuitet från yngre romersk järnålder och fram i vikingatid. Vid sidan om avtryck från järnålder i form av relativt ordinära anläggningar och artefakter, påträffades ett fåtal metallfynd som lovade mer inför framtiden. Bland annat hittades en knapp decimeter hög maskbild av brons på en flack kulle i boplatsens mitt. Föremålet tolkades sammanhållande med en keltisk kulturkontext och hade av allt att döma ursprungligen suttit appli-

cerad på ett större kärl eller en kittel. Ytterligare grävningar på bopplatsen åren därefter förstärkte bilden av ett omfattande fornlämningsområde med hus- och hantverksytor av skiftande karaktär och intensitet. Snart visade sig den kronologiska tyngdpunkten ligga i vendel- och vikingatid.

Den Vångarkeologi som alltså tillkommit genom exploateringar fasades omkring 2012 över i en mer forskningsorienterad sådan. Projektet har hela tiden haft sin hemvist på Blekinge museum. En renodling mot ett forskningsprojekt har dock inneburit långtgående samarbeten med både forskarsamhälle, genom Lunds universitet och Södertörns högskola, men också föreningsliv och renodlad volontärverksamhet. Vi kan idag konstatera hur flera år av återkommande fältinsatser möjliggjort ett förbättrat kunskapsläge. Utöver rent grävande arkeologi har arbetet inbe-

gripit såväl icke-förstörande prospekteringsmetoder i form av markradar och magnetometer som omfattande avsökningar med metalldetektor. Därtill har kartering med LIDAR och 3D-fotogrammetri förbättrat möjligheter till bättre visualisering av bopplatsens olika delområden. Slutligen har volontärverksamhetens matjordsarkeologi bidragit avsevärt till en förtydligad bild av bopplatsens varierade fyndmaterial.

Avgörande för projektets fortlevnad var de resultat som framkom säsongerna 2012 och 2013. Nu återkom arkeologin till kullen och fyndplatsen för den keltiska maskbilden. Insatserna kom att påvisa såväl komplexa lager och anläggningar som ett rikt fyndmaterial. Senare års undersökningar har ytterligare förtydligat förhållandena på kullen. Även om delområdet ännu bara är delundersökt, kan en hel del slutsatser dras.

Figur 2. Utsnitt av Petter Geddas geometriska karta över Västra Vång från 1688.

En kombination av stenpackningar, stenröjda ytor och avgränsande terrasskanter definierar platåläget. Riktade, om än begränsade grävinsatser har bekräftat den kvarvarande grunden efter en cirka 10x5 m stor, öst-västligt orienterad byggnad. Olika sekvenser av delvis påförda golvlager har undersökts, vilket genererat rikligt med fynd av brons, guld och glas (fig. 3).

Åtskilliga mer eller mindre sönderstyckade och nedbrutna bronsartefakter härrör från stora kärl eller kittlar. Huvuddelen av boplatsens idag 69 påträffade guldfoliefigurer och allt tillverkningsguld kommer från huslämningen eller dess absoluta närhet. Den rikliga förekomsten av glasfragment härrör från glasbägare och kärl som tidsmässigt kan dateras till folkvandringstid och vendeltid (fig. 4). Utan tvekan rör det sig om en byggnad som härbärgerat olika rituella praktiker över tid. Det var visserligen en föränderlig plats, men den har ändå bibehållit en status och en attraktionskraft under kanske mer än 1000 år. Det är lätt att föreställa sig hur kullen kanske ursprungligen nyttjats som gravplats, möjligen så tidigt som under övergången brons-järnålder. Den fullt utvecklade lokalens gestaltning och fyndsammanhang ligger däremot i linje med funktioner som forskningen brukar tillskriva centralplatser.

Måhända har det tidigare funnits en uppfattning om Blekinge som varandes en region med en något sparsmakad förhistoria. Inte minst en rad större exploateringsprojekt har under det senaste årtiondet dock sett till att korrigera denna bild (Henriksson et al 2022). Framför allt har detta inneburit att kunskapen om landskapets stenålder har blivit betydligt fylligare (se ex Henriksson 2019). Efter hand har även begynnande forskningsinsatser, likt den i Vång, börja fylla igen kunskapsluckorna även avseende järnåldern. Kunskapen om järnålderns Blekinge grundar sig av tradition i fynd och kontexter knutna till gravar och gravfält. I mycket liten utsträckning har det däremot funnits välbeva-

Figur 3. Cirka 8 cm hög byst av brons med provinsialromerskt proveniens, ursprungligen fäst på en större bronskittel. Fyndet tillvaratogs på kullen i Vång 2013. Blm 28583:61. Foto: Blekinge museum/Åke Nilsson.

rade järnåldersboplatser att luta sig emot (se ex Gustin & Henriksson 2022). Med ett för länet i övrigt begränsat boplatssunderlag, är en lokal som Västra Vång fortfarande något besvärlig att sätta i relation till landskapets övriga småbygder. Boplatsen visar förstås ändå på tydliga samband med andra platser inom Blekinge, men i hög grad även kontaktytor i olika delar av Sydsandinavien. Den rituellt, ekonomiskt och politiskt betydelsefulla plats som Vång framträder som, föranleder oss att utmana tidigare invanda föreställningar om ett Blekinge under boplatsens samtid. Vad utgör egentligen landskapets kärnbygder under yngre järnålder, hur har

Figur 4. Exempel på fynd av guld och glas, tillvaratagna på kullen i Vång 2017. Blm 29195. Foto: Max Jahrehorn.

inflytandet sett ut från Svearna och när och hur inlemmas dessa trakter i ett framväxande danskt rike?

Utan att överdriva kan vi slå fast att upptäckten av boplatsen vid Västra Vång gett oss en nyckel till fortsatt utforskning av länets järnålder. Den har inneburit en nyordning såväl vetenskapligt som publikt. Platsen har visat sig vara idealisk för olika typer av metodutveckling, samtidigt som den är inbjudande och lättillgänglig och lämpar sig väl för en genomtänkt förmedling och en publik arkeologi. Projektet har genom åren, som nämnts ovan, sett en kreativ och tilltalande blandning av både utbildad personal och olika typer av volontärer. Knappa resurser har därtill skapat en anda av försiktighet och stegvis, prövande utveckling. De många små arbetsmomentens samlade effekt har likväl gett en bra positionering inför framtiden.

Bland de som följer Vång på olika sätt, är det nog få som kan tänka sig ett avslutat projekt som inte har grävt färdigt ceremonibyggnaden på kullens krönläge. Detta moment inväntar förstås inte minst en större finansiering. Innan en sådan kan falla på plats måste naturligtvis de viktigaste forskningsfrågorna ringas in och formulera en plan för ett avslutande delprojekt.

Projektet har fram till idag i alltför liten utsträckning tagit sig tid till att presentera framkomna delresultat (se ex Henriksson & Nilsson 2016). En publikation med bidrag av olika artikelförfattare syftar till att komma till rätta med detta under våren 2023. Den intresserade inbjuds även fortsatt att ta aktiv del i arbetet i Vång och Hjortsberga socken.

Litteratur

Henriksson, Mikael et al. 2014. Skatterna från Vång: utställningskatalog. Karlskrona: Blekinge museum, 2014.

Henriksson, Mikael & Nilsson, Björn (red.). 2016. Vikten av Vång: en järnåldersboplats tar form, Blekinge museum, [Karlskrona], 2016

Henriksson, Mikael. 2019. Arkeologiska förväntningar i mötet med ett landskap: stenålderns Blekinge ur ett kunskapsperspektiv. Licentiatavhandling Huddinge: Södertörns högskola, 2019

Gustin, Ingrid & Henriksson, Mikael. 2022. Store Backe: ett järnåldersgravfält i östra Blekinge. Karlskrona: Blekinge museum, 2022

Henriksson, Mikael, Menander, Hanna & Ström, Susanne (red.). 2022. Arkeologi i Blekinge. Karlskrona: Blekinge museum, 2022

40-års jubileum för MNT-kursen på Bäckedal

Av Arwo Pajusi, Arkeologerna

40-årsjubileet för MNT-kursen, genomfördes på Bäckedals Folkhögskola i Sveg, sista helgen i maj i år.

För att citera från skolans beskrivning ”Bäckedal är Jämtlands läns landstings folkhögskola i Härjedalen. Skolan grundades 1954 och har sedan starten utvecklats till en viktig aktör i den regionala utvecklingen i Jämtland och Härjedalen, med kursdeltagare från hela världen. Studierna bedrivs både i allmänna ämnen med behörigheter som mål och i profilerade kurser med särskild inriktning”.

MNT, vilket står för Människa, Natur samt Teknik, kan då verkligen beskrivas som profile-

rad. De första kontakterna togs för att planera en kurs i forntida teknik vid Bäckedals folkhögskola i Sveg under 1981. Under våren 1982 startade terminskursen vid Bäckedal, ”Människa - Natur Teknik genom 8000 år”. Drivande var bland annat Tomas Johansson, vid Föreningen för Förhistorisk Teknologi, med säte i Östersund. Denna förening hade startats 1980 och gav från 1986 tidskriften *Forntida Teknik*, vilken känns igen på de svarta häftena, tidskriften kom ut fram till 1994 och omfattar totalt cirka 800 sidor.

De första eleverna var bland annat arkeologer och arkeologstudenter från Umeå. Något som var framträdande var att det framställdes ambi-

Figur 1. Det rekonstruerade vikingatida huset.

Figur 2. Rekonstruktion av härbre, från byn Eggen daterat till 1353.

Figur 3. Delar av skolans uppsättning av verktyg för träberarbetning.

tiösa kompendier runt olika teknikområden. Dessa arbeten är fortfarande i många fall unika, riktade forskningsinsatser. Exempel är; bronsgjutning, skinnsömnad, skidor och snöskor, koparsmältning, stenborrning, garvning samt många andra områden. Eleverna höll till i en villa inom skolans område. År 1988 fattades beslut att bygga det hantverkshus där undervisningen bedrivs nu förtiden. Här finns slöjdsal, smedja (nu flyttad), lektionssal samt garverilokaler.

Under 1997 - 98 drevs ett EU-projekt tillsammans med landstinget i Jämtland. Avsikten var bland annat att profilera Bäckedals folkhögskola mot forntida teknik. Detta benämndes "Forntid Bäckedal". Flera rekonstruerade forntidshus byggdes. Här kan nämnas vikingahuset (fig. 1) samt vinterhyddan, även benämnd skärvtenshyddan (fig. 4). Hyddan grundar sin rekonstruktion på de grunder, belägna i mellersta Norrlands inland som vanligen benämnes skärvtensvall och som utmärks av att de vallar som omger golvytan innehåller stora mängder skärvtens. Vikingahuset uppfördes i tre olika tekniker; skiftesverk, stavverk samt flätverksteknik. Även en bostad för den varmare årstiden, utformad som en kåta, av näver rekonstruerades. Ett timmerhärbre, byggdes, med förlaga från byn Eggen (fig. 2). Härbrät har getts en dendrokronologisk datering till 1353. Även en rapport framställdes, Härjulf's Mat, studier av en vikingatida gård i Härjedalen, där alla faser av det som krävdes för att hålla i gång ett vikingatida hushåll belyses.

Bäckedal och då MNT-kursen har efter dessa 40 år en stabil grund att stå på. Skolan beskriver sig på följande sätt: "Kursens mål är att ge dig grundläggande kunskaper i olika historiska hantverk och äldre tekniker. Du får lära känna många olika naturmaterial och deras möjligheter och skapa hållbara och användbara produkter av dem. Du får en ökad förståelse för samspelet mellan människa, natur och teknik genom män-

Figur 4. Dörr till vinterhyddan, även kallad skärvtenshyddan.

niskans historia och verka för en hållbar framtid med avstamp i vår historia.

Kursen baseras på det praktiska kunnandet, vardagskunskapen med material som sten, ben, trä, järn, skinn och textil. Kursen provar och diskuterar människans anpassningsförmåga som fört oss till den situation vi har idag. Handgrip-
lig historia med det praktiska i centrum. Kursen vänder sig till dig som vill prova olika hantverk, är intresserad av historia, arkeologi, vill jobba eller jobbar som pedagog, gillar snillrika lösningar, eller för dig som undrar och söker.”

För mig, som gick kursen 1997 och vidare arbetade under ett halvår inom Projekt Forn-
tid Bäckedal var tiden ytterst lärorik.

Sista helgen i maj månad var det då dags för 40-årsfirandet! Ett större antal personer slöt upp under tre dagar. Dåvarande läsårs elever presenterade det de framställt inom olika hantverk. Skolans uteklassrum, Sotdalen, presenterades. Här bedrivs kurser inom ”kol, järn och tjära” Sotdalen ligger intill Ljusnan, cirka 2,5 kilometer syd om skolan. Ett antal föreläsningar hölls och på lördagen eftermiddag var det dags för workshops. Exempel kan nämnas som; elda ur skålar, kåsor och skedar, handklyva takspån, demonstration av gengasbil, öppet garveri med mera. Middag och tävling i friktionselduppgör-
ning avslutade kvällen och träffen.

Figur 5. Olika varianter av garvade fiskskin.

Figur 6. Skidor gjorda av årets elever.

Arkeologiforum – äntligen tillbaka!

En evenemangsanmälan av Nils Ringstedt

Arkeologiforum – äntligen tillbaka! Så var rubriken på kallelsen till den mycket intressanta seminariedagen 22 oktober på hotell Hilton, Slussen. Vetenskapsmedia och tidningen Populär Arkeologi svarade för arrangemanget.

Anders Svensson, chefredaktör för *Språktidningen* var moderator för dagen och hälsade välkommen jämte Jonathan Lindström, chefredaktör för *Populär Arkeologi*. Det synnerligen välbesökta seminariet fick veta att senast Arkeologiforum kunde arrangeras var 2018 för sedan kom covid-pandemin hindrande.

Ytterst kortfattat antyder jag endast innehållet i de olika föredragen.

Allan Klynne, arkeolog och antiken-redaktör på *Populär Arkeologi* inledde med ett spännande föredrag om märkliga myntsymboler och nytolkningar av den romerska Konstantinbågens fascinerande, omtvistade utsmyckning. Konstantinbågen är den största kvarvarande triumfbågen från antiken och dateras till ca 315 efter Kristus. Den skall ha påbörjats under kejsare Hadrianus (77-138 e.Kr.). På bågen finns reliefer ihopsamlade från olika epoker bl.a. från Marcus Aurelius tid och från Hadrianus tid. Det är ett veritabelt kollage av ristningar! I dessa har olika forskare tyckt sig finna skilda tolkningar. Den enda reliefen från Konstantins tid avser en belägringsscen! Klynne framhöll att kejsare Konstantin använde sig av det förflutna (genom relieferna) för att betona sitt eget ideologiska budskap. Att studera dessa gamla reliefer medför alltid att något nytt upptäcks!

Kristina Ekero Eriksson, arkeolog och författare till den för ett drygt år sedan utkomna *Vikingatidens vagga*, berättade lysande klart och engagerat om hur vikingarnas häpnadsväckande

expansion över norra halvklotet blev möjlig. Boken handlar dock huvudsakligen om tiden före vikingatiden, alltså vendeltid. Mycket händer t ex under den tiden, särskilt i *Gamla Uppsala* som var en centralplats. Hon erinrade om den jättelika hallen nära kyrkan och de stora högarna. Ytan på hallen har mätts upp till 600 m². Det var en av Skandinaviens största hallar under vendeltiden. Här ägde kultceremonier rum och andra viktiga funktioner.

I närheten av hall och högar fanns ett miniatyrsamhälle har undersökningar påvisat. Två långa stolprader har utgrävningar påvisat genom fynd av många gigantiska stolphål. Stolparna har varit 6 meter höga och kantat en trolig processionsväg. Hon erinrade även om den stora centralplatsen *Uppåkra* nära Lund och även om de intressanta arkeologiska platserna *Vendel* och *Valsgärde*. Vidare framhöll hon att många numera anser att vikingatiden började tidigare än anfallet på klostret *Lindisfarne* 793. Mycket av vikingatiden fanns redan under vendeltiden!

Runologen Magnus Källström, *Riksantikvarieämbetet*, berättade om runornas långa historia samt om söktjänsten Runor. Vidare gick han igenom flera av de senaste årens mycket intressanta runologiska upptäckter. Varje år görs nya fynd av runinskrifter. Inte minst upptäcks moderna runinskrifter som t ex ”Bengt och Olle tältade här” eller inskrifter av namn som ”Berit” och liknande. År 2018 gjordes ett intressant runfynd vid Stora Tidö, Hammarby. Runstenen var 4 meter lång och låg i ett dike. Regn medförde att runorna kunde läsas. Texten är (som jag uppfattade Magnus) ”Ingela och Visäte reste denna sten efter Bagge och Sigsten. Gud hjälpe deras själ”.

Många andra fynd nämndes, bl.a. en runmärkt klocka i Hejde kyrka från år 1493. Magnus tog

även upp Kensingtonstenen och berättade dess historia – världens mest kända runinskrift men gjord i slutet av 1800-talet. Stenens runor är gjorda i samma stil som Erik Ström (1827-1898) i Medelpad skrev runor. Man kan fråga sig om Kensingtonristaren har gått i skola hos Ström? Spaning pågår fortfarande enligt Magnus.

Arkeolog *Charlotte Hedenstierna-Jonson* vid *Uppsala universitet* och *Statens historiska museum* berättade om de senaste arkeologiska rön-
nen avseende de svenska och ukrainska syster-
städernas spännande historia under 900- och
1000-talen. Hon nämnde bland annat Sigtuna i
Sverige och Kiev i Ukraina - tusenårsstäderna.
Sigtuna grundades av Erik Segersäll på 980-
talet. Sigtuna präglades av handel, hantverk och
agerade i internationella nätverk, t ex med kon-
takter med många handelsplatser i öst. I staden
finns tjocka lager som berättar om människornas
historia över tid. Fynden visar intressanta kon-
takter internationellt – exempelvis kan nämnas
en sländtrissa av skiffer från slaviskt område.

Charlotte berättade om Nestorskrönikan från
500-talet och Kiev samt om varjager som kom
till platsen. Fynd i staden visar kontakter med
olika avlägsna platser. Prins Jaroslav i Kiev
gifte sig med Olof Skötkonungs dotter Ingegerd.
Under arkeologiska utgrävningar har mycket
påträffats som påminner om Sigtuna och visar
att kontakter funnits. Uppenbarligen ägde täta
kontakter rum på olika nivåer mellan Sigtuna
och Kiev!

Jonathan Lindström talade om ”Fjorton
svenska årtusenden i expressfart”. Han samman-
fattade översiktligt sin senaste tjocka historiebok
*Sveriges långa historia. Människor, makt och
gudar under 14 000 år*. Han framhöll att det går
att konstruera helt nya ekonomiska och histo-
riska händelseförlopp vilket han gjort i sin bok.
Här skildras migrationer, kolonisationsprojekt,
handelsvälden, tidigare okända bronsåldersriken
mm. Han betonade Norrland som en mycket be-
tydelsefull region och tog upp människoöden –

exempelvis Hallonflickan – och slavhandeln
som pågick i världen till 1840-talet mm.
”Ingenting slår arkeologin” framhöll Jonathan
avslutningsvis.

Professorn i historisk arkeologi vid Lunds
universitet, *Mats Roslund*, talade om ”Träljakten
-fotspåren efter de ofria”. I föredraget berättade
han om keramikhantverket under vikingatid och
tidig medeltid. Han ansåg att keramiken var or-
saken till många trälars närvaro! Trälar (slavar)
kan tydligt urskiljas i skriftliga källor till om-
kring år 1300. Även hos prästerskapet förekom
trälar i slutet av 1200-talet. Halsjärn har påträff-
fats i arkeologiska sammanhang. Vilka var det
som gjorde keramikkrämlen? Jo, menade Mats,
det var trälkvinnorna som stod för keramikpro-
duktionen. Föredraget tog upp trälarnas tillvaro
och livsvillkor i Skåne, Östergötland och Mälardalen.

I dagens sista intressanta presentation berättade
Jim Hansson, marinarknolog på nya museet
Vrak, om pågående dykningar vid Östersjöns
kust och sensationella fynd på havets botten från
1100- till 1700-talen. Han underströk att det i
Östersjön finns många välbevarade vrak och vid
kusterna på flera ställen gamla påspärrar. Jim
lämnade flera exempel på vad som påträffats på
havsbotten.

Anders Svensson och *Jonathan Lindström* av-
slutade gemensamt den intressanta dagen.

Tyvärr medförde min numera dåliga hörsel att
jag inte uppfattade allt vad föredragshållarna
berättade om. Lyckligtvis visades fina färgbilder
som klargjorde vad det handlade om.

Nils Ringstedt

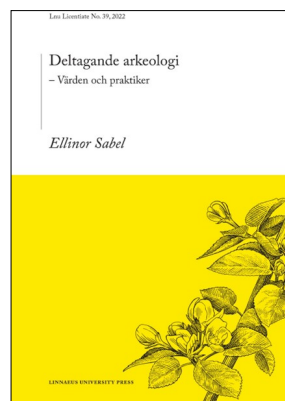

Nya avhandlingar

Samfundet gratulerar alla nydisputerade!

Ellinor Sabel försvarade, den 28 november vid Linnéuniversitetet och GRASCA, forskarskolan i uppdragsarkeologi, lyckat sin lic-avhandling *Deltagande arkeologi: Värden och praktiker*.

Opponent var Mats Burström. Avhandlingen hittas digitalt i det vetenskapliga arkivet DiVA eller via länk [här](#).

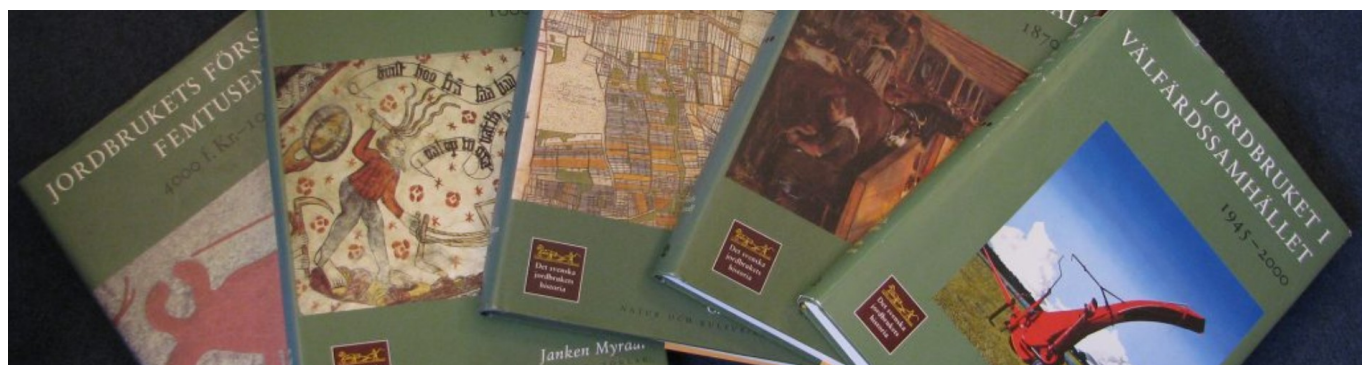

Den 28 november försvarade Ellinor Sabel lyckat sin lic-avhandling "Deltagande arkeologi. Värden och praktiker." Från vänster: Björn Nilsson, Peter Skoglund och Katherine Hauptman (betygsnämnd), Ellinor Sabel, Mats Burström (opponent) och Liv Nilsson Stutz (handledare). Foto: Charina Knutson.

Notiser

Av intresse för samfundets medlemmar

Det svenska jordbrukets historia finns nu digitalt

Det svenska jordbrukets historia som publicerades i fem band åren 1998–2001 finns nu tillgängliga i digital form via Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien. Böckerna är tillgängliga som individuella kapitel vilka laddas ned som PDF:er via KSLA:s hemsida <https://www.ksla.se/bibliotek/fembandsverket/fembandsverket-band-1/>

Rapport med kulturmiljöstatistik

Myndigheten för kulturanalys har släppt sin rapport vilken ”... redogör för skyddade och utpekade kulturmiljöer, kulturmiljöarbetets anslag och ekonomi, verksamhet och årsarbetskrafter samt stöd till civilsamhället.”

Rapporten kan vara av stort intresse för alla i arkeologibranschen och innehåller poster som t.ex. Fornlämningar, Ekonomi och anslag och Uppdragsarkeologi. Den kan också vara underlag för vidare diskussion. Den kan hittas i digital form tillsammans med två ytterligare filer, en tabellbilaga och officiell statistik om kulturmiljö, här:

<https://kulturanalys.se/publikation/kulturmiljostatistik/>

Fedir Androshchuk, chef för Nationalmuseet för Ukrainas historia i Kiev. Trots det pågående kriget håller Nationalmuseet för Ukrainas historia i Kiev öppet och har anpassat sin utställningsverksamhet under rådande omständigheter. Foto: Nationalmuseet för Ukrainas historia

Nordiska museets insamling för stöd till Ukrainas kulturarv avslutad

I årets första nummer av Gjallarhornet (2022:1) uppmärksammade vi att Stiftelsen Nordiska museet startat en insamling för att ge ekonomiskt stöd till Ukrainas kulturarv. Stiftelsen meddelar nu att insamlingen är avslutad och har engagerat många museer, institutioner, föreningar och privatpersoner. De insamlade medlen uppgår totalt till *1,6 miljoner svenska kronor* och förs nu över till Nationalmuseet för Ukrainas historia i Kiev.

Enligt FN-organet Unesco har över 200 kulturarv i Ukraina hittills skadats under den ryska invasionen. De huvudutmaningar som Nationalmuseet för Ukrainas historia står inför är att säkerställa skyddandet av föremål, att organisera en säker arbetsmiljö och att bedriva traditionell verksamhet med hänsyn till det pågående kriget.

– *Det är fruktansvärt att se hur krigsföringen innefattar förstörelse och plundringar av civila mål och även vårt ukrainska kulturarv. Ett lands museer är tätt förknippat med den nationella identiteten, nu är det starkt hotat av krigsskador och av den ryska statliga ideologin. Jag vill därför framföra ett stort tack för det stora stödet från nordiska institutioner, föreningar och privatpersoner, säger Fedir Androshchuk, chef för Nationalmuseet för Ukrainas historia i Kiev.*

Nationalmuseet för Ukrainas historia lyckades i ett tidigt skede montera ned hela sin basutställning och evakuera en del av sin samling. Museet har fått hjälp i form av framför allt olika typer av packningsmaterial för tillfälligt bevarande och nödvändig evakuering, men ålderdomliga utställningsmontrar och möbler skapar problem. Trots det pågående kriget håller museet öppet och har anpassat sin utställningsverksamhet under rådande omständigheter.

– *Det finns en stor efterfrågan rörande utställningar som handlar om Ukrainas forntid och landets ursprung. Vi ser på detta som en bra och viktig möjlighet att bidra till landets seger och även skapa idéer kring landets identitet med objektiv kompetent kunskap. Med de insamlade medlen kan vi nu realisera det samt skaffa ett antal mobila och säkra utställningsmontrar för snabba förflyttningar, fortsätter Fedir Androshchuk.*

De insamlade pengarna förs över

De insamlade medlen uppgår totalt till 1,6 miljoner svenska kronor och förs nu över till Nationalmuseet för Ukrainas historia. Insamlingen har skett i nära dialog med Riksantikvarieämbetet och centralmuseerna med bidrag från läns museer i Sverige och Norsk Folkemuseum, Kungl. Patriotiska Sällskapet, Kungl. Vitterhetsakademien och flera andra aktörer och privatpersoner.

Därmed stänger Nordiska museets insamling men tas över av Nationalmuseet för Ukrainas historia. Läs mer på museets webb: nmiu.org/novyny/2890-thank-for-the-charitable-support-of-the-museum

Nytt forskningsprojekt om svenska och ukrainska museiföremål

Insamlingen möjliggör också förberedande insatser inför ett nytt forskningsprojekt om svenska och ukrainska museiföremål. Forskningsprojektet drivs av Statens historiska museer och leds av Fedir Androshchuk. Det övergripande syftet är att utveckla kunskapen om svensk och ukrainsk samlingshistoria med utgångspunkt i ukrainska föremål i Sverige och nordiska föremål i ukrainska museisamlingar. I projektet undersöks även hur samlingarna använts och på vilket sätt dessa kan påverka nationella identiteter och uppfattningar.

Projektet, "Sverige och Ukraina i museal samlingshistoria och utställningsnarrativ", fullfinansieras av Torsten Söderbergs Stiftelse med ytterligare drygt 1,6 miljoner kronor. Det beräknas starta 1 augusti 2023 och pågå i två år.

Källa: Nordiska museets pressrelease "1,6 miljoner kronor insamlade till Ukrainas kulturarv", 2022.12.21.

Sök Svenska Fornminnesföreningens stipendier!

Svenska Fornminnesföreningen delar varje år ut stipendier ur sex fonder:

Aron Anderssons fond stödjer forskning i medeltidens konst och kulturhistoria och utdelas företrädesvis till yngre forskare (under 35 år).

Birger Nermans fond stödjer forskning inom förhistorisk, särskilt nordeuropeisk, arkeologi och utdelas företrädesvis till yngre forskare (under 35 år).

Hildebrandsfonden stödjer forskning i nordisk arkeologi, förhistorisk och medeltida numismatik samt medeltidens konsthistoria.

Inga Sernings fond stödjer forskning inom svensk förhistorisk eller medeltida metallurgi och utdelas företrädesvis till yngre forskare (under 35 år).

Ingrid Nords fond stödjer forskning som omfattar naturvetenskapliga undersökningar och/eller analyser.

Jan Peder Lamms fond stödjer forskning på området Nordens järnålder med inriktning mot arkeologi och bildkonst.

Ansökan ska innehålla:

- Uppgift om namn, personnummer, e-postadress samt bank- eller postgironummer.
- En kortfattad redogörelse av forskningsuppgiftens art, målsättning och tänkta genomförande.
- Det sökta beloppets storlek med kostnadsberäkning.
- Uppgift om medel för samma ändamål erhållits tidigare eller söks samtidigt i annan fond.
- Uppgift om forskningsuppgiften ingår i doktorandarbete.
- Ange *ej* vilken enskild fond ansökan avser. Undantag är Ingrid Nords fond som *skall* anges.

Blankett för stipendieansökan kan laddas ned från www.fornminnesforeningen.com men även självständigt formulerade ansökningar beaktas. I ansökan ska då de uppgifter som efterfrågas ovan ingå.

Ansökan ska ställas till: Svenska Fornminnesföreningen/att. Stipendiesekreteraren, c/o Medeltidsmuseet, Box 2343, 103 18 Stockholm, eller till stipendier@fornminnesforeningen.com.

Din ansökan ska vara inne senast den 31 januari 2022. Besked till dem som beviljats medel ges före utgången av maj månad samma år. Föreningen delar ut bidrag upp till 10 000 kr per ansökan. Bidrag ges inte till tryckkostnader. Doktorandarbeten prioriteras. Vunna resultat ska återsäntas inom ett år efter att medel utbetalats.

Har du ytterligare frågor? Kontakta stipendiesekreterare Nanouschka Myrberg Burström, nanouschka.burstrom@ark.su.se.

Gjallarhornet behöver material!

Gjallarhornet ges ut fyra ggr per år och är Svenska arkeologiska samfundets språkrör. Det skickas ut som PDF till samfundets medlemmar och finns även tillgängligt för alla digitalt.

Allt material som rör svensk arkeologi och är intressant för samfundets medlemmar är av intresse. T.ex.:

- Information om kommande seminarier, konferenser mm, men även rapporter från dem. Även kortare notiser är av intresse.
- Projektpresentationer eller projektresultat som är intressanta att sprida till medlemmarna. Detta inkluderar resultat från arkeologiska forsknings- eller slutundersökningar
- Anmälningar av, eller diskussion om, nya böcker.

Intressant information kan också spridas via samfundets Facebook-sida eller Twitter. Kontakta Gjallarhornets redaktörer:

Jhonny Therus (jhonny.therus@kalmarlansmuseum.se) och

Per Nilsson (per.nilsson@ostergotlandsmuseum.se)

via email rörande möjligheten att få material publicerat i Gjallarhornet och/eller via digitala media.

Den gyllene skärsleven

Nominera 2022 års bästa rapport

"Missa inte att nominera 2022:s bästa arkeologiska rapport till Svenska arkeologiska samfundets årliga rapportpris, Den gyllene skärsleven! Deadline närmar sig nämligen med stormsteg: den 1 februari!

Har ni skrivit eller läst den där arkeologiska rapporten som lyfter en oansenlig lämning till ett större sammanhang eller som bidrar med den där sista pusselbiten som ger förståelse för helheten? Är det en rapport som gör resultaten lättförståeliga för allmänheten och lättanvända för forskarsamhället? Nominera i så fall rapporten för Den gyllene skärsleven! Det är Svenska arkeologiska samfundets pris för att uppmärksamma värdet i det hantverk som en välunderbyggd, välskriven och välstrukturerad rapport utgör och den roll rapporten spelar i den fortsatta forskningsprocessen.

Är du intresserad av att nominera en rapport? Följ då länken här nedan för mer information om hur du kan gå till väga och vilka regler som gäller: <http://www.arkeologiskasamfundet.se/reportprize.html>

Vi ser mycket fram emot att läsa era nomineringar!"

Nästa nummer av Gjallarhornet!

Deadline för nästa Gjallarhornet är den **10 mars**. Vi välkomnar gärna bidrag från våra medlemmar! De skickas till Per Nilsson med e-post: per.nilsson@ostergotlandsmuseum.se. Gjallarhornet distribueras numera endast via e-post som pdf. Senaste numret liksom äldre årgångar finns också för nedladdning på Samfundets hemsida:

<http://www.arkeologiskasamfundet.se/gjallarhornet.html>.

OBS! Glöm inte att meddela Samfundet om du byter e-postadress eller postadress. På så vis missar du inte utskick av Gjallarhornet eller annan information. Skicka dina uppgifter om byte till info@arkeologiskasamfundet.se

OBS! Om du inte längre vill ha Gjallarhornet skickat till dig, vänligen meddela även detta till info@arkeologiskasamfundet.se så stryks ditt namn från utskickslistan.

Vill du bli ledamot i Svenska Arkeologiska Samfundet?

Är du aktiv inom det arkeologiska fältet och vill hålla dig uppdaterad om vad som sker inom dess olika grenar? Vill du vara med och utveckla Samfundets verksamhet eller delta i dess olika aktiviteter? Då välkomnar vi varmt din ansökan om medlemskap. Vi vänder oss till dig som arbetar med arkeologi inom till exempel arkeologisk uppdragsverksamhet, på universitet, museer och länsstyrelser, studerar på avancerad nivå eller är antagen till forskarutbildning.

Medlemsavgiften är sedan en tid tillbaka 200 kr/år. Som medlem får du regelbundet nyhetsbladet Gjallarhornet samt inbjudan till möten, seminarier och temaresor.

Ansökan mailas till:

ledamot@arkeologiskasamfundet.se

När du har fått besked om att ansökan godkänts sätter du in årsavgiften 200 kr på:

Kontonummer: Plusgiro 351210-0

Betalningsmottagare: Svenska Arkeologiska Samfundet. På första inbetalningen, ange ”ny medlem”, namn, adress och e-post.
